

Pentru geniul romantic al istoriografiei noastre, care, în 1867, se afla în plină campanie de defrișare a arhivelor, enigmaticul voievod Ștefan Răzvan nu era un personaj ales la întâmplare. Hasdeu stăruia, în acea vreme, asupra secolului XVI moldav, pe care îl socotea „una din perioadele cele mai oligarhice din analele României” (cf. *Prefața*, ed. a II-a, 1867). Pretendenții la scaun — coborîtori din Ștefan cel Mare sau aventurieri roși de patima mării — tîrîseră țara în singeroase lupte fratricide. Dintre toți obscurii rivnitori de hlamidă, hărăziți paloșului sau țepii, Răzvan se distingea prin biografia sa spectaculoasă.

În liniștea solemnă a Arhivelor Statului, Hasdeu foietase și *România literară* (1855) a lui V. Alecsandri, pentru tabloul sinoptic al presei române. Chirilica bătrînă, ca și slova latină a reformei ortografice, i-au revelat portretul literar al lui Răzvan, desprins din scrierea lui N. Bălcescu despre Mihai-Vodă (cf. ed. lui G. Zane a *Operele* lui N. Bălcescu, tom I, partea II, Fundații, 1940). Studiul exilatului, încredințat încă din 1851 lui V. Alecsandri, producea știri privind numai cele opt luni de zbuciumată domnie, în umbra marelui vecin muntean, Mihai.

Eroul, intrat „de tînăr în slujbă, în armia polonă... ridicat la cele mai înalte trepte ostășești de craiul Poloniei...” (cf. Bălcescu), avea nevoie, așadar, ca personaj dramatic, de substanțiale elemente biografice, pe care *fantezia creatoare a lui Hasdeu* i le-a atribuit în armonie cu *personalitatea reală*.

Cel care urma să fie „rob pentru un galben” („Cîntul” I al dramei) se recomandă singur în iutele dialog cu pitorescul moș Tănase. Rob pe moșiile mitropolitului Năstase, fusese iertat de „sclavagiu” la moartea acestuia, în urma

dispozițiunilor testamentare. „De două ierni și două veri” era în căutarea unui rost, neaflat încă, deși știa — lucru rar — „sirbească și românească, încît ajunsei de mic / În casa mitropoliei cel mai isteț grămătic”. Lotru la drumul mare, purtătorul stigmatului social rostește apologia vieții libere în tirade de avînt romantic — fapt care îl va face pe focosul poet al emancipării robilor, Cezar Bolliac, să jubileze în *Trompeta Carpaților* (12 febr. 1867): „Sîntem datori a constata că posedăm un scriitor, un adevărat scriitor dramatic”.

Pornit așadar ferm pe tărîmul ficțiunii, dramaturgul — și numai el! — îi scoate în față eroului o pereche pe măsura energiilor acestuia, Vidra, bărbătoasa nepoată a boierului Moțoc. Cu o mină de viteji — nucleul viitoarei efemere curți — Răzvan ia calea Poloniei, calea mării militare și a deșartelor orgolii. Urmează știuta înălțare în ranguri, în care patima de mărire a femeii și țaria paloșului și a minții bărbatului sînt privite cu o rece și bătrînească înțelepciune, trasă din Cazanii: „Mărirea deșartă și iubirea de argint, acestea sînt niște neputinți iuți ale sufletului” (Mitropolitul Teofil).

În ciuda sărăciei documentare, chipul real al lui Răzvan, acest posedat romantic al unei literaturi dramatice tinere, în care piesa istorică făcea o repede carieră, poate fi întrezărit. Din cele cîteva date consemnate de mari istorici, se poate observa cum Hasdeu-scriitorul, cunoscînd și el aceleași izvoare, a transfigurat artistic, prin personajul său (*singurul atestat documentar din întreaga plesă*), o epocă și o domnie.

Așadar, ce spune istoriografia noastră clasică despre martirul de la Areni ?